

NEATŅEMAMĀS DAĻAS TIESĪGĀ PRASĪJUMA PAR NEATŅEMAMĀS DAĻAS IZDOŠANU NOILGUMS DĀVINĀJUMA GADĪJUMĀ

PRESCRIPTION PERIOD OF THE ELIGIBLE CLAIMANT'S RIGHT TO CLAIM FOR TRANSFER OF PREFERENTIAL SHARE IN CASE OF DONATION

Jānis Kārklīņš, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesību zinātņu katedras asociētais profesors

Kristīne Zīle, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesību zinātņu katedras lektore

Summary

Article 1922 of Civil Law provides that in case amount of the donation is such that it deprives persons entitled to preferential share of their preferential shares (Article 422 and following), they are entitled to reclaim their respective preferential shares from the recipient of donation. Calculation of the preferential share shall be based on the condition of donor's assets at the time of donation. However, if such assets have grown afterwards then such growth in value shall be considered, as well as the amount granted to the person entitled to preferential share in the last will. The claim for transfer of the preferential share in case of donation arises as of the opening of inheritance and such claim is subject to prescription rules. However, there are certain unclear and unsettled issues in the Civil Law: what is the prescription period of the eligible person's claim for transfer of preferential share, as well as how old could be the donations that can be challenged by such claim.

Atslēgvārdi: neatņemamās daļas tiesīgais, neatņemamās daļas izdošana, noilgums, dāvinājuma daļas izprasīšana, dāvinājuma daļas izdošana, neatņemamās daļas tiesīgā prasījums

Keywords: person entitled to a preferential share, transfer of preferential share, prescription period, transfer of share of donation, claim of the eligible person for preferential share

Ievads

Civillikuma¹ (turpmāk – CL) 422. pants noteic, ka testators savam nāves gadījumam var brīvi noteikt par visu savu mantu ar to ierobežojumu, ka viņa neatņemamās daļas tiesīgajiem atstājamas viņu neatņemamās daļas. Savukārt CL

¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, 26.02.1937., Nr. 46.

1922. pants nosaka: ja dāvinājums izdarīts tādā apmērā, ka dāvinātāja neatņemamās daļas tiesīgajiem neatliek pat viņu neatņemamās daļas (422. pants un turpmākie panti), tad viņi var prasīt no apdāvinātā, lai izdod viņiem šīs daļas. Aprēķinot neatņemamo daļu, jāņem par pamatu dāvinātāja mantas stāvoklis dāvināšanas laikā. Bet, ja šī manta vēlāk pavairojusies, tad jāievēro tiklab šis pavairojums, kā arī tas, kas neatņemamās daļas tiesīgajam novēlēts rīkojumā nāves gadījumam.

Prasījums par neatņemamās daļas izdošanu dāvinājuma gadījumā rodas ar mantojuma atklāšanās brīdi, un šāda prasība pakļaujas noilguma noteikumiem. Tomēr CL neskaidrs un neatrisināts ir jautājums par to, cik garš ir šis noilgums un cik senus dāvinājumus, ko veicis mantojuma atstājējs, neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs prasīt pārskatīt, tas ir, izprasīt no apdāvinātā neatņemamo daļu. Frīdrihs Karls fon Savinjī (*Friedrich Carl von Savigny*) jau 1841. gadā ir norādījis, ka noilgums ir “viens no svarīgākajiem un labvēlīgākajiem tiesību institūtiem”,² bet, kā rāda prakse, vienlaicīgi arī viens no tiem, kura piemērošana rada vislielākās grūtības. Šī raksta mērķis ir noskaidrot, vai likumā laika ziņā nepastāv nekādi ierobežojumi tiesisko attiecību pārvērtēšanai dāvinājumiem, ko veicis mantojuma atstājējs, vai arī ir piemērojams vispārējais princips, ka saistības, kas vecākas par 10 gadiem, netiek pakļautas to spēka un satura pārvērtēšanai. Tāpat ir noskaidrojams, vai likums nosaka skaidru termiņu, kādā ceļama prasība par neatņemamās daļas izdošanu.

1. Neatņemamās daļas tiesīgā prasījuma par neatņemamās daļas izdošanu mērķis

Raugoties no vēsturiskā skatpunkta, ideja, ka mantojuma atstājējs nedrīkst atstāt mantinieku bez neatņemamās daļas, pastāvēja jau romiešu tiesībās. Laika gaitā tika izstrādāti noteikumi, ka mantojuma atstājējs ar testamentu nedrīkst atstumt neatņemamās daļas tiesīgo (lat. val. – *heredes necessarii*), savukārt, ja tas noticis, tad atstumtajam bija tiesības par to sūdzēties (lat. val. – *querela inofficiosi testamenti*)³ un izprasīt savu daļu. Mūsdienās šis regulējums nav mainījies un atrodams arī CL 422. pantā. Vēlāk laika gaitā tika konstatēts, ka minēto noteikumu personas apiet ar dāvinājuma palīdzību, tas ir, uzdāvinot daļu no savas mantas vienam izredzētam mantiniekam, tādējādi pārējos mantiniekus atstājot bez neatņemamās daļas.⁴ Pēc analogijas ar *querela inofficiosi testamenti* attīstījās⁵ jauns tiesību institūts, un saskaņā ar to tika pieļauts arī sūdzēties par šādiem dāvināšanas gadījumiem, izprasot daļu no dāvinātās mantas neatņemamās daļas tiesīgajiem (lat. val. – *querela inofficose donationis*).

Arī Latvijas teritorijā vēsturiski abi minētie prasījumi neatņemamās daļas tiesīgajiem pastāvēja. Tiesības izprasīt neatņemamo daļu no apdāvinātā tika recepētas no romiešu tiesībām, ko apliecina 1864. gada Baltijas vietējo likumu kopojuma

² Savigny F. C. von. System des heutigen Romischen Rechts. Vol. 5. Berlin: Veit und Comp., 1841, S. 272. Pieejams: http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/savigny_system01_1840?p=327 [aplūkots 16.01.2019.].

³ Griesel J. Aktuelle Probleme der Pflichtteilsergänzung. 1. Aufl. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2018, S. 24.

⁴ § 81. Необходимое наследование. Pieejams: <http://pravoved.in.ua/section-library/160-rome-right/1525-gl-083.html> [aplūkots 16.01.2019.].

⁵ Griesel J. 2018, S. 24.

(turpmāk – BVLK)⁶ 4488. pants. Kā zināms, BVLK sastādītājs Frīdrihs Georgs fon Bunge (*Friedrich Georg von Bunge*) likuma normu tapšanas gaitā lielā mērā balstījās uz romiešu digestām un par to ir atstājis arī norādes oficiālajā likuma tekstā. Zem BVLK 4488. panta ir ietverta norāde “Nov. XCII, c. 1”. Atšifrējot šo norādi, secināms, F. G. fon Bunge ir atsaucies uz imperatora Justiniāna digestu atsaucēm,⁷ konkrēti, uz 92. noveli (romiešu skaitlis XCII apzīmē skaitli 92). Šajā novelē atrodams neatņemamās daļas tiesīgā regulējuma mērķis un jēga – “mums arīdzan nepatīk pārāk liela nevienlīdzība, un kaut arī daži no bērniem var tikt vairāk atzīti no tēvu puses nekā citi, tomēr arī šo bērnu daļa nevar tikt samazināta līdz nepanesamam apmēram”.⁸ Tālāk novelē norādīts – “ja vecāks veic dāvinājumu pārmērīgā apmērā, vienam vai vairākiem saviem bērniem, katram no bērniem ir jāsaņem daļa, sadalot mantojumu tam pienākošajā tiesīgajā daļā, kas vienlīdzīga summai, ko tā būtu sastādījusi, pirms tēvs devis dāvanu sevis vairāk mīļākajam bērnam vai bērniem. Tādejādi, tie vairāk nesūdzēsies par dāvanām, jo tie saņems sev pienākošos likumisko daļu no tēva īpašuma, kas ir paaugstināta par vērtību kāda tā ir, attiecīgi par vērtību, kāda tēvam bija pirms tā tika iztērēta ar dāvanām. [...] Kaut arī tēvs, kuram ir kāda saikne ar visiem saviem pēcnācējiem, var dot bērniem, ko tas mīl, vairāk, tas nedrīkst sāpināt citus ar pārmērīgām dāvanām un tādā veidā neievērot šeit mūsu uzliktās robežas. Tāda bija mūsu doma no paša sākuma. [...] Šie priekšraksti attiecas uz bērniem, kuri ir pateicīgi saviem vecākiem, ne uz tiem, kuri ir nepateicīgi, un kuriem tēvs taisnīgi pārmet tiesisku nepateicību. Ja tā šķiet un tiek izrādīta nepateicība, tādā gadījumā piemērojami priekšraksti par nepateicīgām personām”.

Iemesls romiešu tiesībās atrodamajam regulējumam, ka mantiniekiem vispār pastāv neatņemamas tiesības uz neatņemamo daļu, ir saistāms ar turīgas pilsoniskās sabiedrības saglabāšanas mērķi. Tas izriet no Justiniāna 18. noveles,⁹ kuras ievaddaļā ir norādīti iemesli, kādēļ bērniem pienākas neatņemamā daļa: “Mēs bieži esam pārsteigti, ka juristi un imperatori atļāva likumiskiem bērniem atstāt tikai ceturto daļu no mantojuma, kamēr atlikušo daļu tēvs varēja novēlēt, kam vien grib; un viņš bieži to atstāj citiem radniekiem, svešiniekiem vai pat vergiem, kam tika novēlēta brīvība. Mēs visi esam pārsteigti, ka juristi un imperatori neko nedarīja, ja tēvam ir daudz bērnu, pat tad, ja viņi nav aizskāruši savus vecākus; un katrā gadījumā pat tad, ja ir desmit, vai lielāks skaits, viņi tiem nepiešķīra vairāk kā trīs divpadsmitās daļas no sava tēva mantojuma. Rezultāts ir tāds, ka bērni, kas pret tēvu tā dzīves laikā izturējās labi, pēc tēva nāves kļuva nabagi.”

Kā redzams, pamatojums neatņemamās daļas esamībai vēsturiski bijis pamatots nevis ar apstākli, ka bērni ar savu darbu arī ir palīdzējuši tēva mantai pieaugt un tāpēc būtu taisnīgi tiem piešķirt daļu no tās, bet gan ar saimnieciski politisko

⁶ Сводъ мѣстныхъ указонений губерний остзейскихъ. Часть Третья. Законы Гражданские. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Второго Отдѣлення Собственной Е. И. В. Канцеларіи, 1864.

⁷ Ar institūciju, digestu un Justiniāna kodeksa apstiprināšanu Justiniāna likumdošana nebeidzās. Turpmāk viņš izdeva daudzus atsevišķus likumus, kam bija liela nozīme romiešu civiltiesību pilnveidošanā, it īpaši mantošanas nozarē. Justiniāna likumdošana izbeidzās ar viņa nāvi (565. g.), un jaunie likumi (*novellae leges*) palika bez oficiāla sakopojuma. Tomēr 168 likumi, kas bija izdoti laikā no 535. gada līdz 565. gadam, vēlāk tika sakopoti vienā krājumā *Novellae*. Sk.: Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 57. lpp.

⁸ Justiniāna 92. novele. Pieejams: https://www.uwoy.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-2/novels/81-100/novel%2092_replacement.pdf [aplūkots 16.01.2019.].

⁹ The Enactments of Justinian. The Novels. XVIII. Pieejams: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/N18_Scott.htm [aplūkots 16.01.2019.].

motīvu nodrošināt bērnus ar sākuma kapitālu pēc tēva nāves, tas ir, lai kapitāls maksimāli paliktu Romas pilsoņu īpašumā. Paturot prātā šī vēsturiskā regulējuma mērķi un laikmetu, kad un kāpēc tas ticis formulēts, cita starpā ir jāuzdod jautājums, vai neatņemamās daļas regulējums mūsdienās nav novecojis un vai vispār ir nepieciešams, ņemot vērā, ka tiesiskā un demokrātiskā valstī ikvienam ir tiesības uz mantu un brīvību un ka sabiedrības labklājība balstās uz izglītību, ko dod vecāki, nevis uz kapitālu, ko bērni saņem, vecākiem mirstot. Citiem vārdiem, bērniem nesaņemot neatņemamo daļu, sabiedrības sociālekonomiskais stāvoklis ne īstermiņā, ne ilgtermiņā nemainītos, un mūsdienu modernās sabiedrības pastāvēšana netiktu ar to apdraudēta. Likumdevējam tālākā nākotnē noteikti būs jāvērtē, vai mūsdienās ierobežojums brīvi rīkoties ar savu īpašumu dzīves laikā (dāvināt to ikvienam) ir samērīgs ar to mērķi, kāpēc vēsturiski šāds ierobežojums tika noteikts, un vai šāds ierobežojums joprojām ir leģitīms. Ņemot vērā, ka šī raksta mērķis nav analizēt šo jautājumu, autori tālāk pievērsīsies esošā regulējuma neskaidrībām.

2. Neatņemamās daļas tiesīgā prasījuma apmērs, tā rašanās un prasījuma noilgums

CL 1922. pants nenosaka brīdi, kad neatņemamās daļas tiesīgajam rodas prasījuma tiesības prasīt no apdāvinātā, lai izdod viņiem šo daļu. Tomēr gan no tiesību doktrīnas,¹⁰ gan no tiesu prakses,¹¹ gan no likuma sistēmas izriet, ka šādas prasījuma tiesības rodas brīdī, kad mantinieks ir izteicis gribu pieņemt mantojumu. Tomēr prasījuma izlietošana nav neierobežota laika ziņā un kavējums tās izlietošanā rada šo tiesību zudumu.

Viens no personas subjektīvo tiesību izbeigšanās veidiem ir noilgums, kas reglamentēts Civillikuma 1893. pantā un paredz, ka “saistību tiesības izbeidzas, ja tiesīgā persona tās pienācīgi neizlieto likuma noteiktā noilguma termiņā”. Vispārējo subjektīvo tiesību izlietošanas noilguma termiņu paredz Civillikuma 1895. pants, no kura izriet, ka “visas saistību tiesības, kuras nav noteikti izņemtas no noilguma ietekmes un kuru izlietošanai nav likumā noteikti īsāki termiņi, izbeidzas, ja tiesīgā persona tās neizlieto desmit gadu laikā”. Turklāt noilguma tecējuma termiņš sākas ar brīdi, kad konkrētajai personai ir nodibinājies prasījums, kuru tā ir tiesīga realizēt. Tiesību doktrīnā noilguma kontekstā cita starpā atzīts: “[...] noilguma institūts civiltiesībās ir veidots ar mērķi novērst ilgstošu nenoteiktību mantiskajās attiecībās, radīt skaidrību par tiesībām un pienākumiem, kas varētu būt par strīda priekšmetu, bet ieinteresētā persona ilgstoši nav centusies panākt savu tiesību atzīšanu vai realizēšanu.”¹²

Tādējādi pamatots ir jautājums, cik ilgā laikā ceļama prasība par neatņemamās daļas izdošanu dāvinājuma līguma gadījumā.

¹⁰ Буковский В. (сост.). Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912–1914 г.г. и съ разъяснениями) въ 2 томахъ. Т. II., содержащий Право требований. Рига: Г. Гемпель и Ко, 1914, с. 1977.

¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 19.11.2013. spriedums lietā Nr. PAC 0399/2013 (Nr. C04369106), 9. punkts.

¹² Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.–2400. p.). Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2. izd. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 357. lpp.

Juridiskajā literatūrā iepriekš ir izteikts viedoklis, ka “[m]antnieka prasība par neatņemamās daļas izdošanu ir mantojuma prasības veids, jo atbilst mantojuma prasības priekšnoteikumiem”,¹³ kā arī minēts, ka mantojuma prasību, apstrīdot testamentu, var celt arī “neatraidāmais mantnieks, kas nav atstumts, bet kas, testamentam stājoties spēkā pilnā apjomā, nesāņem savu neatņemamo daļu pilnīgi vai daļēji [...]”.¹⁴

Tomēr precīzākai izpratnei ir vērts aplūkot CL normas par mantojuma prasību. Proti, saskaņā ar CL 667. pantu “mantojuma prasību, ar kuru aizsargā mantojuma tiesību, var celt katrs mantnieks, vienalga, vai viņš aicināts pēc likuma, testamentā vai līguma un vai viņš prasa visu mantojumu vai tikai tā daļu”. Turklāt CL 670. pants paredz, ka “mantojuma prasības mērķis ir atzīt prasītāju vai nu par vienīgo mantnieku, vai par līdzmantnieku, un saskaņā ar to izdot viņam ar visiem pieaugumiem vai nu visu atstāto mantojumu, vai viņam pienākošos daļu, vai arī tos mantojuma priekšmetus, kas atrodas atbildētāja valdījumā”. Savukārt, “ja kāds neatņemamās daļas tiesīgais testamentā palicis neievērots vai bez likumiska iemesla atstumts no mantojuma, viņam ir tiesība prasīt, lai nodala viņa neatņemamo daļu, vai arī, ja viņam novēlēts mazāk par šo daļu, lai to papildina” (CL 788. p.). Minētais nozīmē, ka neatņemamās daļas tiesīgajam nav nedz jāapstrīd testaments, mantojuma līgums vai dāvinājuma līgums, nav jāprasa, lai to atzīst par mantnieku vai līdzmantnieku, kā arī nav jāprasa izdot viss mantojums vai tā daļa. “Tiesības uz neatņemamās daļas izdošanu nav apstrīdamas, tā kā tās ir ar likumu noteiktas neatņemamās daļas tiesīgā tiesības, kuras pēdējam nav īpaši jāpamato (CL 422. p.)”.¹⁵ Neatņemamās daļas tiesīgajam ir prasījuma tiesības uz neatņemamās daļas izdošanu naudā (CL 423. p. 2. d.), tas ir, viņam ir tiesība prasīt, lai nodala viņa daļu vai lai to papildina, “[c]itādā ziņā testaments patur savu spēku” (CL 788. p.). Ir atzīts, ka tādējādi “testaments kā tāds paliek spēkā un tikai ekonomiskā ziņā tas uzskatāms par grozītu”.¹⁶

Neatņemamās daļas tiesīgo nevar atzīt par mantnieku, kas pretendē uz visu mantojumu vai mantojuma daļu CL mantojuma tiesību izpratnē. Pretēja izpratne novestu pie tā, ka tiek pārkāpta visa CL ietvertā materiālā neatņemamās daļas institūta būtība.¹⁷ “Tā kā “neatraidāmais mantnieks” [tagad – neatņemamās daļas tiesīgais – autora piezīme] tiesību satura ziņā nav atzīstams par “mantnieku” CL izpratnē, viņa celtā *prasība nebūs mantojuma* prasība, bet gan mantiska prasība par viņam pienākošās neatņemamās daļas (puses no likumiskās mantojuma daļas

¹³ Švemberga A. Mantojuma prasība. Jurista Vārds, 08.07.2003., Nr. 25/26 (283/284). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/?menu=DOC&id=76963> [aplūkots 16.01.2019.].

¹⁴ Krauze R., Gencs Z. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.–840. p.). Rīga: Mans Īpašums, 1997, 180. lpp. Sk. arī: Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.–840. pants). Rīga: TNA, 2012, 61. lpp.

¹⁵ Šermukšnis I., Bulavs P., Solovjakovs J., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Pieejams: <https://tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 16.01.2019.].

Grozījumi Civillikumā: LV likums. 08.05.2014. Latvijas Vēstnesis, 22.05.2014., Nr. 98 (5158).

¹⁶ Rotbergs A. Testēšanas brīvības ierobežojumi. Rīga, 1935, 10. lpp.

¹⁷ “Likums taču neprasa, ka neatraidāmie mantnieki obligāti jāieceļ par mantniekiem. Pietiek, ja testators atstāj viņiem attiecīgu mantojuma daļu kādā citā veidā, kaut arī kā legātu. Tātad, pēc Vietējo Civillikuma Kopošanas (2011. p.) un jaunā Civillikuma (425. p. II. d.) nepastāv formālās neatņemamās mantošanas tiesības, bet tikai materiālas. Tāpēc nevietā termins “neatraidāmie mantnieki”.” (Lange V. Neatraidāmi mantnieki pēc jaunā civillikuma. Rīga, 1937.)

vērtības) izdošanu (CL 788. p.).¹⁸ Uz minēto tika arī norādīts, izstrādājot grozījumus¹⁹ CL Mantojuma tiesību daļā un atzīstot, ka “neatraidāmais mantinieks [tagad – neatņemamās daļas tiesīgais – autora piezīme] pēc likuma jēgas drīkst pretendēt nevis uz noteiktu mantojuma daļu kā tādu, bet tikai uz sev pienākošās daļas vērtību (Civillikuma 425. panta pirmā daļa). Neatraidāmais mantinieks tādā veidā nekļūst par līdzmantinieku”.²⁰

Tādējādi neatņemamās daļas tiesīgajiem tomēr nav jāceļ mantojuma prasība, lai saņemtu sev piekritošo neatņemamo daļu, un, ievērojot CL 423. panta otrās daļas noteikumus un CL 788. pantu, ir ceļama prasība par neatņemamās daļas izdošanu, neapstrīdot ne pēdējās gribas rīkojumu, ne dāvinājuma līgumu. Minētais gan neattiecas uz tiem gadījumiem, kad neatņemamās daļas tiesīgais ir atstumts no mantojuma (CL 427. p.) un, apstrīdot atstumšanas pamatotību, apstrīd testamentu daļā par savu atstumšanu, jo pretējā gadījumā – neapstrīdot atstumšanu – neatņemamās daļas tiesīgais zaudē tiesības izprasīt savu neatņemamo daļu.

CL 423. panta trešā daļa skaidri noteic, ka “neatņemamās daļas tiesīgajam ir jāpiesaka sava tiesība uz neatņemamo daļu līdz uzaicinājumā noliktam termiņam. Ja līdz šā termiņa notecējumam viņš savu tiesību nepiesaka, tad atzīstams, ka viņš no tās atteicies”. Attiecīgi ir arī noteikta tiesiskā prezumpcija gadījumam, ja neatņemamās daļas tiesīgais savu tiesību nepiesaka.

Par neatņemamās daļas tiesīgā pienākumu pieteikt savas tiesības uzaicinājumā noteiktajā termiņā diskusijām vairs nevajadzētu būt, taču to nevar teikt par termiņu, kādā neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs celt tiesā prasību par neatņemamās daļas izdošanu.

Civillikuma 685. pants noteic, ka “mantojuma prasība noilgst pēc piecu gadu notecējuma, skaitot no tās dienas, kad radusies tiesība šo prasību celt (1896. p.)”.

Savukārt ne CL 423., ne 788. pants nenosauc nekādus termiņus neatņemamās daļas izdošanai prasības kārtībā, tāpēc rodas jautājums, cik ilgā laikā šāda prasība būtu ceļama. Uz nepieciešamību noteikt prasības termiņus neatņemamās daļas izprasīšanai ir ticis norādīts arī iepriekš, runājot par CL modernizāciju,²¹ taču pagaidām šāds speciāls termiņš nav noteikts. Tāpēc joprojām aktuāls ir jautājums, vai, atzīstot, ka neatņemamās daļas tiesīgais neceļ mantojuma prasību, tomēr būtu pamats atzīt, ka šādai prasībai būtu piemērojams mantojuma prasības celšanas termiņš? Autoru ieskatā, atzīstot, ka neatņemamās daļas tiesīgajam nav jāceļ mantojuma prasība neatņemamās daļas izdošanai vai papildināšanai, nav likumīga pamata šādai prasībai piemērot mantojuma prasībai speciāli noteikto termiņu. Tas attiecīgi ļauj izdarīt secinājumu, ka neatņemamās daļas tiesīgā prasījumam par neatņemamās daļas izdošanu ir piemērojams vispārējais noilguma termiņš.

Ņemot vērā minēto, autoru ieskatā nav atzīstams par pamatotu tiesu praksē rodamais secinājums, ka “prasība par mantojuma neatņemamās daļas izprasīšanu

¹⁸ Šermukšnis I., Bulavs P., Solovjakovs J., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Pieejams: <https://tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi>

¹⁹ Grozījumi Civillikumā: LV likums. 08.05.2014. Latvijas Vēstnesis, 22.05.2014., Nr. 98 (5158).

²⁰ Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/6B344BFA6FFFD050C2257A92002B83D1?OpenDocument#b> [aplūkots 16.01.2019.].

²¹ Konceptija par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju (informatīvā daļa). Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3232> [aplūkots 24.03.2019.]. Sk. arī: Zile K. Mantojuma prasības īpatnības. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā atrast pareizo līdzsvaru. LU 71. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 76.–83. lpp.

ir mantojuma prasība, uz kuru ir attiecināmi Civillikuma 1922. pirmās daļas un 685. panta noteikumi”.²² Tāpat nebūtu atbalstāms arī viedoklis, ka “[...] arguments, ka tiesība izdot [...] pienākošos mantojuma neatņemamo daļu ir saistību tiesība, kas noilgst Civillikuma 1895. pantā noteiktajā 10 gadu termiņā, ir pretrunā līdzšinējai tiesu praksei, judikatūrai, ka arī Civillikuma Mantojuma tiesību daļas jēgai un mērķim”.²³

Tiesu praksē ir atzīts, ka “neatraidāmais mantinieks savu neatņemamo daļu var izprasīt tikai tad, ja viņš izteicis gribu pieņemt mantojumu to termiņu ietvaros, kas norādīti Civillikuma 693. pantā”.²⁴ Atzīmējams, ka šis spriedums tika taisīts pirms grozījumu²⁵ Civillikuma Mantojuma tiesību daļā spēkā stāšanās,²⁶ tāpēc šobrīd papildus ir jāņem vērā arī CL 423. panta trešās daļas noteikums.

Tādējādi autoru ieskatā likumā būtu skaidri nosakāms, kāds ir termiņš, lai celtu prasību par neatņemamās daļas izdošanu, turklāt būtu izvērtējams, vai nebūtu lietderīgi tam noteikt saīsināto termiņu. Bez tam saskaņā ar CL 423. panta trešo daļu “neatņemamās daļas tiesīgajam ir jāpiesaka sava tiesība uz neatņemamo daļu līdz uzaicinājumā noliktam termiņam”. Materiālā norma neprecizē, kam, kā un kādā veidā tieši šī tiesība ir piesakāma, svarīgi ir, lai šī tiesība tiktu pieteikta uzaicinājumā noliktajā termiņā. Protams, vēlams, lai šī tiesība tiktu pieteikta zvērinātam notāram, bet nav izslēgts, ka neatņemamās daļas tiesīgais uzaicinājumā noteiktajā termiņā uzreiz var celt prasību tiesā.²⁷ Turklāt jāņem vērā, ka CL 1922. pantā minētajā gadījumā prasība var tikt celta arī pret personu, kas nav testamentārais un līgumiskais mantinieks vai legatārs, un tādējādi vienošanās par neatņemamās daļas nodalīšanu notariālajā procesā nemaz nav iespējama. Ja neatņemamās daļas tiesīgais piesaka savu tiesību zvērinātam notāram, tad gadījumā, ja “[n]eatņemamās daļas tiesīgie ar mantiniekiem nevienojas, zvērināts notārs izskaidro neatņemamās daļas tiesīgajiem viņu tiesības pieprasīt pienākošos neatņemamo daļu, ceļot prasību tiesā, un izsniedz viņiem lietvedības kārtībā apliecinātu mantojuma apliecības kopiju”.²⁸ Līdz ar to būtu jābūt pilnīgai skaidrībai un vienotai praksei par prasības celšanas termiņiem, nepieļaujot interpretācijas iespējas. Raugoties uz teorijā un tiesu praksē izteiktajām atziņām un ņemot vērā CL 423. panta noteikumus, lietderīgāk būtu jautājumu noregulēt ar grozījumiem CL, nosakot konkrētu prasības celšanas termiņu.

Iepriekš minētā Augstākās tiesas sprieduma kontekstā cita starpā ir uzsvērts, ka gadījumā, “ja neatraidāmais mantinieks ir izteicis gribu mantojumu pieņemt likumā noteiktajā kārtībā, proti, viena gada laikā, tas nozīmē, ka viņš ir vēlējis mantojumu iegūt. Taču, ja, neraugoties uz gada laikā izteikto gribu mantojumu

²² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 09.04.2018. spriedums lietā Nr. C33466816, 12. punkts.

²³ Ibid.

²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu tiesu departamenta 27.03.2013. spriedums lietā Nr. SKC-91/2013, 6.2. punkts.

²⁵ Grozījumi Civillikumā: LV likums. 08.05.2014. Latvijas Vēstnesis, 22.05.2014., Nr. 98 (5158).

²⁶ Sīkāk sk.: Zīle K. Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs Civillikumā. Grām.: Latvijas Universitātes 5. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums “Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi”. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 622.–632. lpp.

²⁷ Sk., piemēram: Rīgas apgabaltiesas 25.02.2019. spriedums lietā Nr. C68279018 [nav publicēts, šī raksta sagatavošanas brīdī nav stājies likumīgā spēkā].

²⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 618 “Par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”: Ministru kabineta noteikumi. 04.08.2008. Latvijas Vēstnesis, 22.08.2008., Nr. 130 (3914), 83. punkts.

iegūt, šāda iespēja zudusi tā iemesla dēļ, ka mantojuma atstājējs ir visu mantu atdāvinājis, tad neatraidāmam mantiniekam ir tiesības neatņemamo daļu izprasīt Civillikuma 1922. pantā noteiktajā kārtībā”.²⁹

Attiecībā uz prasītās (izprasāmās) mantas apmēru saistībā ar CL 1922. panta regulējumu Augstākā tiesa savā praksē ir atzinusi, ka atbilstoši CL 1922. panta otrajai daļai neatņemamā daļa aprēķināma no dāvinātāja mantas stāvokļa dāvināšanas laikā, nevis no atsavinātās mantas sastāva un vērtības dāvinātāja nāves brīdī.³⁰ Šāds pats secinājums atrodams arī autoritatīvā tiesību literatūrā.³¹

3. Laika ierobežojums pagātnē neatņemamās daļas tiesīgajam izprasīt neatņemamo daļu no dāvanas

Kā jau norādīts ievadā, CL nenosaka, cik senus dāvinājumus, ko veicis mantojuma atstājējs, neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs prasīt pārskatīt, tas ir, izprasīt no apdāvinātā neatņemamo daļu.

Augstākās tiesas praksē ir atrodams 2013. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-195/2013,³² saskaņā ar to 2009. gada 6. aprīlī tiesā celta prasība par tiesību atzīšanu uz mantojuma neatņemamo daļu, norādot, ka 2008. gada 10. novembrī miris prasītājas tēvs, kuram piederēja namīpašums Rīgā, bet ko tēvs ar 1994. gada 23. novembrī noslēgto dāvinājuma līgumu atsavinājis savai laulātajai, kuras īpašuma tiesības zemesgrāmatā nostiprinātas 1997. gada 14. martā. Izskatot minēto lietu, Augstākā tiesa nav norādījusi uz apstākli prasības tiesību neesamībai, ka kopš dāvinājuma izpildes un mantojuma atstājēja nāves ir pagājuši vairāk nekā 10 gadi, tādējādi nostājoties pozīcijā, ka tiesības izprasīt neatņemamo daļu no dāvanas netiek aprobežotas laika ziņā uz pagātņi. Šāda nostāja nozīmē, ka no ikviena dāvinājuma, ko mantojuma atstājējs savas dzīves laikā ir veicis, neatraidāmās daļas tiesīgais ir tiesīgs izprasīt savu daļu, ja, protams, dāvinājuma izdarīšanas brīdī neatņemamā daļa ir lielāka nekā no dāvanas izprasāmā daļa.³³

Pieejā, ka tiek pārskatītas tiesiskās attiecības, kas ir senākas par 10 gadiem, ir unikāla un ārkārtīgs izņēmums no tiesiskās noteiktības principa. Civiltiesībās termiņš, pēc kura tiesiskās attiecības vairs nevar tikt revidētas, ir noteikts vairāku būtisku iemeslu dēļ.

Šāda termiņa (noilguma) noteikšana jēga un mērķis saskatāms gan no *publisko*, gan *privāto* interešu aspekta. Publiskās intereses izpaužas tajā, ka noilguma institūts neļauj kreditoram savu prasījumu īstenot neierobežoti ilgā laika posmā.³⁴ Šāds ierobežojums noteikts, ievērojot apsvērumu: jo ilgāks laiks paiet kopš apstrīdamo tiesisko attiecību nodibināšanās brīža, jo grūtāk parādniekam ir atspēkot iespējamā prasījuma nepamatotību, strīdīgumu. Iespēja prasīt pārskatīt senas tiesiskās

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 27.03.2013. spriedums lietā Nr. SKC-91/2013, 6.2. punkts.

³⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.10.2013. spriedums lietā Nr. SKC-195/2013.

³¹ Эрдман К. Обязательственное право губерний Прибалтийских: (Из курса проф. Эрдмана). Пер. и доп. примеч. М. О. Гредингера. Рига: изд. почет. мировой судьи Ф. Е. Камкина, 1908, с. 526.

³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.10.2013. spriedums lietā Nr. SKC-195/2013. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3029 [aplūkots 16.01.2019.].

³³ Эрдман К. 1908, с. 526.

³⁴ Eidgenössisches Justiz- und Polizeidepartement EJPD. Bundesamt für Justiz BJObligationenrecht (Revision des Verjährungsrechts). Bericht zum Vorentwurf. Schweiz. August, 2011, S. 6–7.

attiecības, kuras tādējādi varētu tikt balstītas uz nepilnīgiem juridiskiem faktiem, satur bīstamību pareizam tiesisko attiecību noregulējumam un tādā arī drošai un noteiktai civiltiesiskai apgrozībai.³⁵ Tādējādi noilguma termiņš ir noteikts, tai skaitā tiesiskās drošības un noteiktības interesēs,³⁶ kas rezultējas stabilākā civiltiesiskā apgrozībā. Savukārt no privāto tiesību interešu skatpunkta noilguma institūts aizsargā parādnieku, tas ir noteikts parādnieka interesēs,³⁷ kuram neierobežoti ilgā laika posmā nav jābūt nedrošam par tiesisko attiecību pabeigtību. Līdz ar to noilguma regulējuma tiesībpolitiskais mērķis ir nodrošināt tiesisko attiecību stabilitāti un noteiktību noteiktā laika posmā (tiesisko attiecību mieru),³⁸ novērst nenoteiktību mantiskajās attiecībās.³⁹ Noilgums sabalansē vienas personas (kreditora) intereses gūt apmierinājumu no parādnieka (*saistību saistošā spēka princips*) un citas personas (parādnieka) paļaušanos uz tiesisko attiecību nemainīguma ilgumu noteiktu laiku, kas nozīmē paļaušanos uz tiesisko attiecību galīgumu un negrozāmību (*saistību terminētā spēka princips*).⁴⁰

Lai arī iepriekš minētie apsvērumi attiecas uz noilguma institūtu, tomēr noilguma idejas un mērķa aspekti ir tādā pašā mērā attiecināmi arī uz termiņu, kādā neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs pārskatīt mantojuma atstājēja dāvinājuma darījumus pagātnē. Kā jau minēts, termiņš 10 gadi, kura laikā attiecības ne no vienas iesaistītās puses netiek apšaubītas, ir kompromiss starp kreditora un parādnieka interesēm, kas noteikts civiltiesiskās apgrozības stabilitātes interesēs. Civiltiesiskās attiecības nevar tikt pakļautas pārvērtēšanai neierobežoti ilgā laika posmā uz pagātni, jo tas izjauc tiesisko noteiktību.

Kā secinājis viens no Eiropas Līgumtiesību principu III daļas izstrādātājiem, Reinhard Cimmermans (*Reinhard Zimmerman*), pēdējās privāttiesību modernizēšanas tendences ietekmējušas arī vispārējā noilguma regulējuma attīstību ar vairākām kopējām iezīmēm, tai skaitā saskatāma tendence saīsināt vispārējos noilguma termiņus.⁴¹ Šādu pašu tendenci satur arī Kopējais modelis⁴² (DCFR).

Līdz ar to, iztulkojot CL 1922. pantu jautājumā par to, cik ilgā laikā posmā pagātnē neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs izprasīt savu daļu no apdāvinātā, pēc analogijas būtu jāpiemēro Civillikuma 1895. pantā noteiktais 10 gadu termiņš, jo neierobežota termiņa piemērošana būtu pretrunā civiltiesiskās apgrozības un tiesiskās noteiktības principiem. To, ka neatņemamās daļas izprasīšana no apdāvinātā netiek pieļauta bezgalīgi ilgu laiku uz pagātni, norāda arī citu valstu regulējums.

Igaunijas Mantojuma likuma (*Law of Succession Act*) 106. panta otrajā daļā attiecībā uz mantinieku neatņemamās daļas noteikšanu norādīts, ka mantojumā ietilpst arī tā manta, ko mantojuma atstājējs dāvinājis pēdējo trīs gadu laikā, lai

³⁵ Буковский В. 1914, с. 1522.

³⁶ Brox H., Walker W.-D. Schuldrecht Allgemeiner Teil. München, 2015, S. 286.

³⁷ Wolf M., Neuer J. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. 10. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2012, S. 261.

³⁸ Буковский В. 1914, с. 1522.

³⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Mācību grāmata, 2014, 246. lpp.

⁴⁰ Kārklīņš J. Noilgums piespiedu nomas attiecībās komerciesībās. Jurista Vārds, 2018, Nr. 9 (1015).

⁴¹ Zimmermann R. Comparative Foundations of European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 77–78.

⁴² Sk. Kopējā modeļa (DCFR) III grāmatas 7:201. pantu.

samazinātu neatņemamo daļu.⁴³ Savukārt šī panta sestajā daļā noteikts, ka šī prasība nevar tikt apmierināta, ja kopš šīs mantas dāvinājuma ir pagājuši 10 gadi.⁴⁴

Šveices tiesībās (Šveices Civilkodeksa 527. pants) un doktrīnā atzīts, ka apdāvinātājiem ir jāatlīdzina neatņemamās daļas tiesīgajiem dāvinājums, ja dāvinājums ir veikts piecu gadu laikā pirms dāvinātāja nāves.⁴⁵ Šis pants arīdzan noteic, ka atlīdzināmi ir tādi dāvinājumi, kurus dāvinātājs brīvi varēja atsaukt. Šajos dāvinājumos gan nav iekļautas gadījuma rakstura dāvanas. Cita starpā Civilkodeksa 527. panta ceturrtā daļa noteic, ka atlīdzināmi ir arī tādi ieguldījumi, kuri acīmredzami veikti, lai apietu mantinieku neatņemamo daļu.⁴⁶

Savukārt Vācijas BGB⁴⁷ 2325. paragrāfa pirmā daļa un trešā daļas otrais teikums nosaka: “Ja mantojuma atstājējs devis dāvinājumu, tad neatņemamās daļas tiesīgais var, lai paplašinātu savu neatņemamo daļu, prasīt tādu vērtību, par kādu palielinās neatņemamā daļa, ja dāvinātā lieta tiek pieskaitīta mantojumam. [...] Ja ir pagājuši 10 gadi kopš veikta dāvinājuma darbības, tad dāvinājums netiek ņemts vērā”, tas ir, nav iespējams izprasīt neatņemamo daļu no apdāvinātā par dāvinājumu, kas vecāks par 10 gadiem.

Vācijas likumdevējs ir centies sabalansēt gan neatņemamās daļas tiesīgā (vācu val. – *Pflichtteilsberechtigzte*) tiesības uz mantojuma neatņemamo daļu, gan apdāvinātā intereses. Tas ir darīts nolūkā novērst situāciju, kad mantojuma atstājējs pirms nāves lielākā vai mazākā mērā “izdāļā” (dāvina) savu mantu, tādā veidā mazinot neatņemamo daļu, kas pienāktos kādam no neatraidāmajiem mantiniekiem. Ar īpašu neatņemamās daļas ierobežojuma prasību (vācu val. – *Pflichtteilsergänzungsanspruch*) neatņemamās daļas tiesīgais tiek nostādīts tādā stāvoklī, it kā dāvinājums iekļautos vēl aizgājēja palikušajā mantā. Šādā gadījumā neatņemamā daļa tiek aprēķināta tādējādi, ka dāvinājuma vērtība tiek fiktīvi pieskaitīta aizgājēja palikušajai mantai.⁴⁸

BGB 2325. paragrāfa piemērojamību ierobežo BGB 2330. paragrāfs, kas noteic, ka 2325. paragrāfa tvērumā neietilpst dāvinājumi, kuri ir dāvināti morāla pienākuma dēļ un kad ņemta vērā vispārpieņemtā pieklājība. Tā kā “morāls pienākums” un “pieklājība” ir ģenerālklausulas, tad katru gadījumu atsevišķi izspriež tiesa. Šādu ģenerālklausulu gadījumā jānovērtē lietas apstākļi,⁴⁹ un tie jāvērtē pēc objektīviem kritērijiem. Tiesu prakse šādu jēdzienu konkretizēšanā ir spējusi dot tikai vispārīgas norādes. Šādu jēdzienu konkretizēšanā jāņem vērā, ka arī sabiedrības struktūra laika gaitā mainās. Piemēram, Reiha tiesa 1931. gadā tēva dāvinātu uzņēmumu savam dēlam par gadiem ilgu līdzdarbību atzina par dāvinātu

⁴³ Law of Succession Act [Igaunijas Mantojuma likums]. Pieņemts 17.01.2008. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/528032016001/consolide/current> [aplūkots 15.01.2019.].

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Erbvorbezüge und Schenkungen. Pieejams: <https://www.vermoegenszentrum.ch/ratgeber/wissens-beitrage/privatkunden/nachlass-planen/erbvorbezuge-und-schenkungen.html> [aplūkots 15.01.2019.].

⁴⁶ Tuor P., Schnyder B., Schmid J., Rumo-Jungo A. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch, 12. Aufl. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG Schulthess, 2002, S. 592.

⁴⁷ Bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [aplūkots 16.01.2019.].

⁴⁸ Pflichtteilsergänzungsanspruch wegen Schenkungen. Pieejams: <https://www.erbrecht-lahn.de/erbrecht/pflichtteil/pflichtteilsergaenzungsanspruch/> [aplūkots 15.01.2019.].

⁴⁹ Jauernig O. Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar. 11. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2004, § 2330, Rn. 11, S. 1916.

morāla pienākuma dēļ,⁵⁰ taču to nevar attiecināt uz jebkuru vispārīgu gadījumu. BGB 2330. paragrāfa tvērumā iekļaujas arī aiz pieklājības dāvinātas lietas, kā arī mazas dāvanas īpašās vai svētku dienās (dzimšanas dienās, Ziemassvētkos, kāzās).⁵¹ Tomēr spriedumā 7 U 1801/05⁵² tiesa neatzina vīra dāvināto dāvanu sievietei par atbilstošu morāla pienākuma mērauklai un atzina, ka šādi dāvinājumi nav pakļaujami morāla pienākuma mērauklai. Dažkārt BGB 2330. paragrāfa nosacījumiem atbilst tā saucamie “pašupurēšanās gadījumi”, tas ir, ja kopjamā persona uzdāvina kaut ko savai kopējai par aprūpi.⁵³

Salīdzinājumam ar CL, kas maz regulē iepriekš minētos jautājumus, Vācijas likumdevējs veica BGB 2325. paragrāfa grozījumus, kas stājās spēkā 2010. gada 1. janvārī. Salīdzinājumā ar līdz tam spēkā esošo likumisko regulējumu jaunais regulējums BGB 2325. paragrāfa trešajā daļā ievieša pakāpenisku izprasāmās dāvinājuma daļas vērtības samazināšanu. Līdz tam spēkā esošais regulējums paredzēja robustu 10 gadu termiņu, pēc kura dāvinājums netiek skaitīts klāt neatņemamās daļas tiesīgo neatņemamajai daļai. Tādējādi arī pirms 10 gadu notecējuma dāvinājums būtu jāņem vērā pilnā apmērā, aprēķinot neatņemamo daļu.⁵⁴

Tomēr kopš 2010. gada saskaņā ar BGB 2325. paragrāfa trešo daļu tikai pirmā gada laikā mantojums tiek skaitīts savas mantas pilnajā apmērā. Tad katru gadu dāvinājuma vērtības ieskaitīšana neatņemamajā daļā samazinās par 1/10 daļu, tas nozīmē, ka gadījumā, ja kopš dāvinājuma ir pagājuši 10 gadi, uz neatņemamo daļu mantojuma atstājēja dāvinājums nevar atstāt nekādu ietekmi.

BGB 2325. paragrāfa grozījumu likumprojekta apspriešanā viens no iemesliem, kādēļ šādas izmaiņas bija nepieciešamas, tika minēta pušu (mantinieku un apdāvināto) norāde uz smagnējo, šīs personas noslogojošo vēsturisko regulējumu, kas dāvinājumu pirms 10 gadu notecējuma lika ieskaitīt neatņemamajā daļā pilnā apmērā.⁵⁵

Likumprojekta anotācijā, kas pamato jauna regulējuma nepieciešamību BGB 2325. paragrāfa trešajā daļā, norādīts šāds pamatojums: jaunais regulējums kalpo par labu neatņemamās daļas tiesīgajam, lai novērstu tam neizdevīgus dāvinājumus no mantojuma atstājēja puses. Vēsturiskā likumdevēja griba bija ierobežot domu par mantojuma atstājēja vēlmi radīt neizdevīgāku stāvokli neatraidāmajiem mantiniekiem ar 10 gadu termiņu, un tā pamatdoma ir saglabāta arī grozījumos. Jo ilgāks laiks pagājis kopš dāvinājuma, jo mazāka ir iespējamība, ka mantojuma atstājējam bija nodoms atstāt neatņemamās daļas tiesīgo neizdevīgākā stāvoklī. Tagad termiņš ir noteikts fleksiblāks, un ieviests tā saucamais Pro-Rata risinājums.

⁵⁰ Kesall-Wulf S. (Red.), Lange W. K. (Bearb.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Bd. 10, 7. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 2330 Rn. 7 (turpmāk – MüKoBGB/Lange, 7. Aufl. 2017, BGB).

⁵¹ MüKoBGB/Lange, 7. Aufl. 2017, BGB § 2330 Rn. 2.

⁵² Piemēram, Vācijas Augstākās Federālās zemes tiesas Koblenzā 13.07.2006. spriedums lietā 7 U 1801/05, kur vērtēja rotaslietu atbilstību šādam definējumam – rotaslietas vīrs bija dāvinājis sievietei. Tiesa nonāca pie secinājuma, ka vīra dāvinājums sievietei nepakļaujas 2330. paragrāfam.

⁵³ Schulze R., Dörner H., Ebert I., Eckert J., Hoeren T., Keamper R., Saenger I., Schulte Nolke H., Staudinger A. Bürgerliches Gesetzbuch Nomos Kommentar. 4. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2005, § 2330, S. 2141, Rn. 2.

⁵⁴ Sk.: Änderung § 2325 BGB vom 01.01.2010. Pieejams: <https://www.buzer.de/gesetz/6597/al23025-0.htm> [aplūkots 14.01.2019.].

⁵⁵ Ibid., S. 15.

Šāds risinājums, anotācijas vārdiem, “ir praktiskāks un vairo taisnīgumu. Tādā veidā tiek ievērotas arī apdāvinātā taisnīgās intereses”.⁵⁶

Kā norādīts doktrīnā, agrāk Vācijas Federālā Augstākā tiesa uzskatīja: lai neatņemamās daļas tiesīgais celtu šādu neatņemamās daļas prasību par dāvinājuma atlīdzināšanu, ir nepieciešams, lai prasītājs dāvinājuma brīdī jau būtu ieguvis savu tiesisko statusu kā neatraidāmās daļas tiesīgais.⁵⁷ Tomēr Vācijas Federālā Augstākā tiesa 2012. gada spriedumā IV ZR 250/11⁵⁸ atteicās no līdzšinējās judikatūras un nosprieda, ka pēcnācējs, ceļot prasību par neatņemamās daļas ierobežošanu, var arī dāvinājuma brīdī nebūt jau ieguvis statusu kā neatņemamās mantojuma daļas tiesīgais. Tiesa uzskatīja, ka neatņemamās daļas tiesībām ir jāpastāv mantojuma atklāšanās brīdī, taču pats dāvinājums var būt noticis arī, pirms kāda persona ir ieguvusi savu tiesisko statusu kā neatņemamās daļas tiesīgā.⁵⁹ Sprieduma motīvu daļā tiesa, izvērtējot gan gramatisko (2325. paragrāfā nav norādes uz neatņemamās daļas tiesību pastāvēšanu, mirušajam veicot dāvinājumu vēl dzīvam esot), gan vēsturisko (likumdevējs jau likumprojekta apspriešanas laikā bija atteicies no šāda ierobežojuma iekļaušanas likuma tekstā), gan teleoloģisko iztulkošanas metodi (likuma jēga un mērķis ir nodrošināt neatņemamās daļas tiesīgos ar kādu daļu no aizgājēja mantas ar īpašu saistībtiesisku prasījumu, un faktam, ka neatņemamās daļas tiesība pastāv jau dāvinājuma brīdī, nav nekādas nozīmes), – nonāca pie pamatota secinājuma, ka šāds ierobežojums nav nepieciešams.⁶⁰

Ņemot vērā iepriekš minēto, par pareizu CL 1922. panta interpretāciju Latvijā būtu uzskatāma interpretācija, ka neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs izprasīt neatņemamo daļu no apdāvinātā par mantojuma atstājēja veiktu dāvinājumu, ja šis dāvinājums nav vecāks par 10 gadiem. Bez tam saprātīgs un pārskatāms termiņš attiecībā uz izdarīto dāvinājumu ļautu arī vieglāk un precīzāk atbilstoši CL 1922. panta otrajai daļai noteikt dāvinātāja mantas stāvokli dāvināšanas laikā, lai korekti aprēķinātu izmaksājamo neatņemamo daļu.

Kopsavilkums

1. Mantojuma prasības mērķis ir atzīt prasītāju vai nu par vienīgo mantinieku, vai par līdzmantinieku un saskaņā ar to izdot viņam ar visiem pieaugumiem vai nu visu atstāto mantojumu, vai viņam pienākošos daļu, kas ar neatņemamās daļas tiesīgā prasību par neatņemamās daļas izdošanu nekādā veidā netiek sasniegta. Tāpēc neatņemamās daļas tiesīgajiem nav jāceļ mantojuma prasība, lai saņemtu sev piekritošo neatņemamo daļu, bet, ievērojot CL 423. panta otrās daļas noteikumus un CL 788. pantu, ir ceļama prasība par neatņemamās daļas izdošanu, neapstrīdot ne pēdējās gribas rīkojumu, ne dāvinājuma līgumu. Attiecīgi neatņemamās daļas tiesīgā prasībai nav piemērojams mantojuma prasības 5 gadu noilguma termiņš. Tas nozīmē, ka neatņemamās daļas tiesīgā prasībai ir piemērojams vispārējais noilguma

⁵⁶ Drucksache 96/08, Entwurf eines Gesetzes zur Änderung des Erb- und Verjährungsrechts [likumprojekta 2. anotācija], S. 45–46. Pieejams: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2008/0096-08.pdf> [aplūkots 14.01.2019.].

⁵⁷ MüKoBGB/Lange, 7. Aufl. 2017, BGB, § 2325, Rn. 7.

⁵⁸ Vācijas Augstākās Federālās tiesas 23.05.2012. spriedums lietā IV ZR 250/11.

⁵⁹ Ibid., Rn. 13.

⁶⁰ Vācijas Augstākās Federālās tiesas 23.05.2012. spriedums lietā IV ZR 250/11, Rn. 15., 16., 18.

termiņš – 10 gadi, taču būtu noteikti apsverams, vai nevajadzētu noteikt speciālu termiņu šādas prasības celšanai.

2. CL neskaidrs ir jautājums par to, cik garš ir šis noilgums un cik senus dāvinājumus, ko veicis mantojuma atstājējs, neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs prasīt pārskatīt, tas ir, izprasīt no apdāvinātā neatņemamo daļu. Iztulkot CL 1922. pantu jautājumā par to, cik ilgā laika posmā pagātnē neatņemamās daļas tiesīgais ir tiesīgs izprasīt savu daļu no apdāvinātā, pēc analogijas būtu jāpiemēro CL 1895. pantā noteiktais 10 gadu termiņš, jo neierobežota termiņa piemērošana būtu pretrunā civiltiesiskās apgrozības un tiesiskās noteiktības principiem, kā arī būtu precīzāk izpildāmas CL 1922. panta otrajā daļā noteiktās prasības par dāvinātāja mantas stāvokļa noskaidrošanu dāvināšanas laikā, lai korekti aprēķinātu izmaksājamo neatņemamo daļu.